

PAPERS

DE LA FUNDACIÓ ORIENTA

FEBRER 2002 – NÚMERO 5

EDITORIAL

Benvolguts, novament em poso en contacte amb vosaltres, amics i companys, per fer-vos a mà el nou full informatiu "Papers", aquesta vegada amb la col·laboració especial de dos pediatres dels nostres sectors sanitaris, als quals els expresso el meu agraïment. Espero que aquesta iniciativa estimuli altres professionals a seguir els seus passos.

El dimecres 30 de gener vam tenir la grata visita de la Cristina Molina, directora tècnica de la Gerència del Programa de Salut Mental del SCS, i de la Natàlia Gil, cap dels Serveis d'Educació Especial i Programes Educatius d'Ensenyament. Les acompanyaven diferents persones dels seus departaments corresponents. L'objectiu de la visita era conèixer, *in situ*, l'Hospital de Dia per a Adolescents, els nous tallers ja en funcionament i el taller d'ensenyament. La valoració va ser molt positiva. Amb l'ampliació dels nous locals, ja

acabada, l'Hospital de Dia ha guanyat quatre tallers i un despatx i el CSMIJ de Gavà s'ha ampliat amb tres despatxos. Esteu convidats a visitar-lo.

Fa pocs dies ens vam reunir un grup de professionals de la salut mental, disposats a posar en marxa una revista sobre *Psicopatología y salud mental, del niño y del adolescente*. Els promotors d'aquest ambiciós projecte són: Alberto Lasa, de Bilbao; Juan Manzano i Francisco Palacio-Espasa, de Ginebra; Mercè Mitjavila, Jorge Tizón i Eulàlia Torras, de Barcelona i, per la Fundació Orienta, que editarà la revista, Alfons Icart i Rubén D. Gualtero. Pròximament rebreu més informació, però des d'ara mateix us convido a presentar articles per a aquesta nova publicació, que desitgem que es converteixi en un mitjà d'expressió científic, independent i pluridisciplinari. ■

A. Icart

ARTICLE DE FONTS

PEDIATRIA PSICOSOCIAL: UNA REALIDAD CRECIENTE

En la última mitad del siglo pasado, los avances en el campo de la medicina y, por tanto, de la pediatría, han sido muchos y trascendentales para hacer posible una mayor longevidad y calidad de vida. Todos somos partícipes y conscientes de los logros en la lucha contra las enfermedades infecciosas, tanto en la profilaxis –vacunas– como en el tratamiento. El estudio del genoma humano nos ofrece grandes perspectivas en procesos y enfermedades hasta hoy incurables. Todos estos progresos nos permiten dedicar mayor tiempo y esfuerzo en la detección y tratamiento de problemas de índole psico-social secundarios, o no, a la propia evolución de nuestra sociedad.

Así, en el transcurso de la consulta pediátrica de un día cualquiera muchas son las situaciones que

reflejan esta dinámica. Veamos unos cuantos ejemplos.

- *Relación de padres e hijos*. En las últimas décadas, no solo las relaciones parentales han variado extraordinariamente, también el número de niños ha disminuído, con lo cual todo parece girar a su alrededor. Las grandes compañías publicitarias así lo han entendido e inciden descaradamente sobre los pequeños para forzar la voluntad –un tanto mermada– de unos padres, casi siempre proclives a satisfacer sus más mínimos deseos. La sociedad actual en sus múltiples manifestaciones nos impulsa a creer que poner límites al mal comportamiento o a los continuos caprichos nos hace peores padres.

(Continúa) ►

►- *Déficit de atención con hiperactividad.* Los niños que presentan este trastorno son excesivamente impulsivos e inquietos, se distraen fácilmente, cambian a menudo de actividad y tienen grandes dificultades para seguir instrucciones. Con poca consciencia del peligro suelen provocar situaciones de riesgo para él y sus compañeros.

Acaban siendo poco o nada aceptados y, generalmente, son objeto de continuas reprimendas por parte de los adultos, tanto en ámbito familiar como escolar. Este problema se ha relacionado con trastornos de la regulación bioquímica de la actividad neuronal, con actitudes psicopatológicas de los padres, así como con la desorganización familiar y social que dificulta el establecimiento de normas de conducta.

- *Trastornos de la alimentación, anorexia y bulimia.* Afectan cada día a un mayor número de adolescentes y jóvenes de nuestra sociedad. Se considera que aproximadamente un 1% de nuestros jóvenes padecen un trastorno alimentario que merece atención médica. En su desarrollo parecen intervenir diferentes factores: genéticos, dado que existe una mayor prevalencia en un gemelo si el otro está afectado, así como coincidencias entre familias de primer grado; factores ambientales o culturales y se estudia la posible participación de trastornos en los mecanismos de regulación neurogénicos.

- *Trastornos del sueño.* Algunas veces pueden venir determinados por hechos tan simples como compartir dormitorio o incluso cama con los padres. También pueden ser ocasionados por una excesiva permisividad en escoger el momento en que el pequeño debe irse a la cama, lo que puede estar asociado, o no, con procesos o dificultades de separación.

- *Abusos sexuales y malos tratos.* A pesar de que ambos problemas han existido siempre, en los últimos años su denuncia es más frecuente, lo que ha dado lugar a una mayor conciencia social. En estos casos, el principal objetivo aparte de la prevención es la atención al menor y los posibles daños físicos y psíquicos. También es importante obtener información para la constatación ante la autoridad judicial y así poder evitar la repetición de exploraciones y rememoraciones que son sin duda dolorosas para el pequeño.

- *Problemas escolares* En la actualidad el fracaso escolar suena ya a tópico del sistema educativo de nuestro país. Sin embargo, con frecuencia es tema de consulta pediátrica, sobre todo por las implicaciones que se puedan derivar en la salud física y mental. Se considera que en esta situación se hallan aproximadamente el 13% de los escolares. Hay que tener presente que se trata de un fracaso no solo escolar como de la propia familia y del sistema educativo. Su origen no suele ser fruto de un condicionante sino la respuesta a un cúmulo de situaciones personales, sociofamiliares y educativas.

Es misión del pediatra detectar posibles causas médicas, sobre todo sensoriales y del desarrollo neurológico. En este sentido, es de capital importancia hacer un inciso en las visitas programadas y hablar directamente con el niño acerca de su evolución escolar.

Ya en el adolescente, el problema del absentismo reiterado no solo puede dar lugar a un fracaso académico, también puede ser un predecesor de patología social en el adulto. Como pediatras deberíamos estar alerta y evitar que nuestras recomendaciones respecto a la salud física de los adolescentes sirvan de coartada para un absentismo más o menos justificado.

Otro problema relacionado con la escolaridad es el conocido como "síndrome de disfunción adaptativa social". Este fenómeno suele estar ligado a problemas como la timidez, la incapacidad para superar dificultades, la agresividad o simplemente el inconformismo. Estos niños "impopulares" pueden llegar a presentar baja autoestima, ansiedad, conductas anómalas o cuadros depresivos, lo cual repercute negativamente en la vida escolar y el rendimiento académico. En ocasiones convendría estar atentos para detectar como reiteradas quejas somáticas puedan estar detrás de este malestar o dificultades escolares.

- *Violencia juvenil.* A pesar de que se trata de una problemática compleja, todo parece indicar que su incremento está ligado al devenir de la sociedad urbana de nuestro siglo. La violencia está aumentando en nuestro país, en la escuela, en las manifestaciones deportivas y, también, en los lugares de ocio de jóvenes y adolescentes.

La experiencia en el ámbito doméstico es un factor muy importante a tener en cuenta, ya sea porque han sido víctimas de malos tratos, o porque en algunos ambientes se ha transmitido que la violencia es la única forma de resolver los conflictos. Junto a la impulsividad, brusquedad y la sensación de inmortalidad propia de la inmadurez del adolescente, su mezcla con el alcohol y las drogas suele tener, a menudo, un final dramático. Tampoco se ha de olvidar, la presencia constante e impune de la violencia en los medios de comunicación.

- *Depresión en la infancia.* Podríamos definirla como una alteración emocional y conductual que altera la evolución del niño en el hogar y en la escuela. Aunque se reconoce un origen genético en algunos casos, existe también la teoría bioquímica en el origen de la depresión. No obstante es difícil no tener en cuenta los efectos que el entorno ejerce sobre los niños, estén genética o bioquímicamente predispuestos a la depresión. En cuanto a las manifestaciones clínicas de esta entidad hay que destacar que difieren extraordinariamente ya se trate de un lactante, escolar o adolescente.

(Continúa) ►

►- *Alteracions familiars* Cada vegada resulta més habitual que se consulti al pediatra per alteracions en l'àmbit familiar. La separació matrimonial i el divorci poden donar lloc a problemes en els nens que solen manifestar-se de manera diversa segons la expressivitat i l'edat del petit. Factors com la capacitat intel·lectual, el sexe, la personalitat i el comportament dels pares influeixen de manera decisiva en la superació d'aquestes situacions difícils.

La pèrdua d'un dels progenitors o de familiars molt propers i estimats per al nen supondrà una crisi important que, a menuda, es manifesta com a problema de salut i de manera distinta segons l'edat. Cal tenir en compte que, amb freqüència, els fenòmens de luto i dol en el nen es presenten en un context temporal allunyat del fet en sí, i quan la majoria dels adults ja han iniciat la seva recuperació de la pèrdua.

Sea per les raons indicades o per altres causes, és cert que cada vegada són més els nens que passen la seva infància en llars monoparentals. Més enllà de les dificultats per afirmar que la absència d'un dels progenitors és un problema en si mateix, la realitat ens mostra que aquest tipus de famílies tenen que afrontar problemes específics, els quals demanen als pediatres la conveniència d'estar alerta i saber interpretar les necessitats psicoemocionals del nen.

Actualment l'adopció és un fet freqüent en el nostre entorn. Que dubte cal de que aquesta opció, que a menuda veu a cobrir un buit important, també pot donar lloc a problemes afegits com poden ser la sobreprotecció, la

ocultació de la realitat i fins i tot desarraigament per motius ètnics.

- *Para acabar.* Els problemes que hem mencionat de manera breu i esquemàtica són, a menuda, motiu de consulta. Sea de una manera directa o indirecta, a través de signes i símptomes, el que posa de manifest és que en la realitat alguna cosa no va bé. La tasca diària del pediatra del nostre temps segueix sent complexa i apassionant. Sin embargo, suposa una greu limitació per a una correcta atenció, la poca disponibilitat de temps.

Cinco minuts d'atenció difícilment podran resoldre adequadament problemes complexos que, en molts casos, requereixen paciència i no pocas dotes detectivescas. Sin el temps necessari, fàcil és que puguin passar-se per alt somatitzacions que, a su vez, van a originar major freqüentació de la necessària i fins i tot exàmens complementaris inútils. Ademés, un fet conegut per tots és que les consultes en les zones econòmicament menys afavorides són no solament més freqüents, sinó també, on els problemes psicosocials tenen una major presència.

Desde hace unos años, la estrecha relación entre pediatras y profesionales de la salud mental infantil y juvenil hacen más sencilla la atención a estos pacientes y su seguimiento, así como el intercambio de información y experiencias entre ambos colectivos. Si el tiempo no apremia, existe una buena red para el diagnóstico precoz y el tratamiento de los problemas surgidos en el momento de crisis, evitando así perniciosas cronificaciones y elevando a un primer plano la prevención como un modelo de trabajo multidisciplinar. ■

A. Vallès Rocher (Pediatra. ABS -1. Viladecans) **C. Navarro Laborda** (Pediatra ABS Sant Josep. L'Hospitalet de Ll.)

HOSPITAL DE DIA PER A ADOLESCENTS ORIENTA

L'HOSPITAL DE DIA I LA INVESTIGACIÓ

L'equip de l'Hospital de Dia per a Adolescents Orienta pensen que aquest espai és un lloc molt adequat per aprofundir en el camí del coneixement dels problemes de salut mental propis de l'adolescència. A través de l'estudi rigorós de les diferents patologies que s'observen, es poden posar en marxa projectes d'investigació que ens permeten avançar en el saber de la psicopatologia d'aquesta etapa de la vida.

La variabilitat de tipologies que conflueixen durant una franja d'edats determinada -entre 12 i 18 anys-

i la convivència al llarg de 8 hores a l'Hospital de Dia, fa que els professionals de la salut mental que hi treballen disposin d'un camp d'observació privilegiat.

És per tot això, que l'Hospital de Dia Orienta ha fet l'esforç d'iniciar uns projectes d'investigació que esperem concloure i poder exposar i també compartir els resultats amb tots els professionals interessats en aquest camp de la salut. ■

Mercè Gibert (Coordinadora de l'Hospital de Dia)

FETS I GENT DE LA FUNDACIÓ

PRESENTACIÓ DEL LLIBRE SOBRE MALTRACTAMENTS INFANTILS

El passat 10 d'octubre, en ocasió del Dia Mundial de la Salut Mental, es va presentar al Casal de Cultura American Lake, de Gavà, el llibre *Programa d'atenció al nen maltractat*. Com ja es va comentar en altres ocasions, aquest projecte, es va portat a terme conjuntament entre la Fundació Orienta i la Direcció d'Atenció Primària del sector sanitari Delta Litoral i amb la col·laboració de professionals de la sanitat, la salut mental, els serveis socials i l'ensenyament.

A l'acte va tenir lloc un col·loqui presidit pel Sr. Dídac Pestaña, alcalde de Gavà i amb la participació del Dr. Josep Ballester, gerent de Planificació Sanitària i Atenció Psiquiàtrica i Salut Mental del SCS; el Dr. Pere Guirado, director de la DAP Baix Llobregat Litoral i la Sra. Montserrat Gibert, alcaldessa de Sant Boi. Al finalitzar la presentació es va distribuir un exemplar entre els assistents.
Redacció

GRUP DE MARES DE NENES PREADOLESCENTS

Els propers mesos es posarà en marxa, a l'Àrea Bàsica de Salut 1 de Viladecans, el *Grup de Mares amb filles preadolescents*, amb edats entre 9 i 13 anys. Pensem que pot ser de gran ajuda per a les mares poder comunicar-se entre elles i parlar de les dificultats i neguits que tenen com a mares, dins d'un marc adequat per fer-ho. El grup comptarà, per altra banda, amb la presència de professionals de la salut –pediatra, infermera pediàtrica-, de la salut mental –psicòloga- i de serveis socials –educadora social- els quals afavoriran un clima de

diàleg i d'intercanvi mutu, a més de proposar elements que permetin una millor comprensió o abordatge.

Aquesta és una iniciativa de la Fundació Orienta i de la Direcció d'Atenció Primària del sector Delta Litoral i està oberta de forma gratuïta a les mares de les preadolescents ateses a l'ABS.

Montserrat Palau. Coordinadora de Formació i Docència

TROBADA A L'HOSPITALET

El passat 13 de desembre del 2001, l'equip del CSMIJ l'Hospitalet vam participar en una jornada de treball conjunta amb els equips del CSM d'Adults de Santa Eulàlia, la Unitat de SM de Collblanc i l'Equip de Drogodependències. La finalitat d'aquesta tercera trobada anual és potenciar el conexeiment mutu i la coordinació

entre tots els professionals dels diferents equipaments.

Fruit de les jornades són els projectes de treball següents: atenció a les famílies, atenció als pacients amb patologia dual i, el més recent, de psicoteràpia individual dins l'assistència pública.
Montserrat Palau. Coordinadora CSMIJ- l'Hospitalet.

EXPOSICIÓ DE PINTURA

El dia 9 d'octubre es va inaugurar al Casal Sant Jordi de Gavà, l'exposició de pintura *Creativitat i Adolescència*, organitzada per l'Hospital de Dia. L'acte va tenir la presència de la Sra. Maria Dolors Villadelprat, pintora; de la Sra. Anna Becerra, tinenta d'alcalde d'Educació, Serveis Socials i Acció Cívica de l'Ajuntament de Gavà i del Sr. A. Icart, director de la Fundació Orienta.

L'exposició, oberta fins el 23 d'octubre, va posar de manifest l'interès per les obres realitzades pels joves de l'hospital. Volem destacar la il·lusió i l'estusiasme que els nois i noies van posar en aquest projecte, esperant que es pugui repetir en properes ocasions.
Educadors de l'Hospital de Dia.

NOU LLIBRE SOBRE LA DISLÈXIA

Dislexia en el desarrollo psíquico: su psicodinámica, és el títol del nou treball de la Dra. Eulàlia Torras de Beà que ha estat publicat per l'editorial Piadós. En

el proper número esperem poder parlar més detingudament d'aquesta nova publicació.
Redacció

DIRECTOR DE LA FUNDACIÓ ORIENTA: **ALFONS ICART I PUJOL**
EDICIÓ I COORDINACIÓ: **RUBEN D. GUALTERO PEREZ**

Carrer Sant Lluís, 66 - 08850 Gavà - Telèfon 93 638 39 93- Fax 93 633 30 66 – orienta@fundacioorienta.com

